

A LÉTESÍTMÉNY-BERUHÁZÁSOK DÖNTÉS-ELŐKÉSZÍTÉSÉNEK GYAKORLATI KÉRDÉSEI A HAZAI FELDOLGOZÓIPARBAN PRACTICAL ISSUES WITH DECISION PREPARATION OF FACILITY INVESTMENTS IN NATIONAL MANUFACTURING INDUSTRY

Szűcsné Markovics Klára

egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Gazdálkodástani Intézet,
3515 Miskolc-Egyetemváros, 06/46/565-111/10-57 mellék, vgtklara@uni-miskolc.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány egy 2016-os kérdőíves felmérés eredményeire alapozva a létesítmény-beruházások döntés-előkészítésének néhány gyakorlati kérdését tárgyalja, úgy mint mennyi időt vesz igénybe a létesítmény-beruházások gazdasági döntés-előkészítése, kiket vonnak be az előkészítés folyamatába, illetőleg szokták-e a beruházási változatok gazdaságosságát értékelni és a gazdaságosnak minősülő beruházási változatokat rangsorolni a vállalatok. A felmérés eredményei szerint a létesítmény-beruházások döntés-előkészítése egy több hónapig elhúzódó folyamat, melyben általában a tulajdonosokon és a felsővezetésen kívül a pénzügyes kolléga és a beruházásokkal foglalkozó szakember vesz részt. A vizsgált vállalatok viszonylag magas arányánál mindig vagy gyakran elvégzik a beruházási változatok gazdaságosságának elemzését és a gazdaságosnak minősülő projektek rangsorolását.

SUMMARY

This study deals with a few practical issues related to preparing facility investment decisions and is based on the findings of the questionnaire survey conducted in 2016. This study discusses the length of time required to prepare economic decisions on investing in facilities, the people to be engaged in investment preparation processes and corporate practices concerning analyses of economic efficiency of alternative investments and ranking economically viable investment alternatives. Survey findings show that companies spent several months to prepare decisions about facility investments and involve not only owners and top management in this process, but also financiers and investment experts. A relatively high proportion of the surveyed companies always or frequently perform economic efficiency analyses of investment alternatives and ranks the economically efficient alternatives.

1. BEVEZETÉS

A feldolgozóipari cégek működése elképzelhetetlen különféle létesítmények nélkül. A létesítményekhez jutás egyik módja a beruházás. A vállalati létesítmények rendszerint hosszú időre meghatározzák a gazdálkodást és a fenntartásukhoz, üzemeltetésükhöz szükséges költségek jelentős arányt képviselnek az összköltségen belül, ezért célszerű nagy figyelmet fordítani a létesítmény-beruházások döntés-előkészítésére. Összetettségük, bonyolultságuk miatt a létesítmény-beruházások megfelelő szakmai színvonalon történő előkészítése hetekig, hónapokig elhúzódik. A folyamat időszükségletét az alternatívákban való gondolkodás és a döntés-előkészítéshez kapcsolódó feladatok egymásra épülése is növeli. A döntés-előkészítés egyes tevékenységei gyakran eltérő szaktudást igényelnek, ezért több szakterület képviselőjét

(pl. a pénzügyes munkatársat, a termelési osztály vezetőjét stb.) is célszerű bevonni a folyamatba.

A beruházás-gazdaságossági számítások a létesítmény-beruházások döntés-előkészítési folyamatának egyik igen lényeges fázisát jelentik, ennek ellenére számos nemzetközi kutatás azt az eredményt hozta, hogy a vállalatok meglehetősen magas arányánál előzetesen nem végeznek számításokat a beruházások gazdaságosságára vonatkozóan, illetve nem rangsorolják az előzőleg gazdaságosnak minősített beruházási változatokat. Néhány tanulmány kiemeli, hogy a vizsgált vállalatok az irodalmi ajánlásoktól eltérő beruházás-gazdaságossági számításokat alkalmaznak.

2016-ban kérdőíves felmérés segítségével térképeztem fel a magyar feldolgozóipari vállalatok létesítménygazdálkodásának bizonyos kérdéseit, mint például a létesítmény-beruházások döntés-előkészítésének folyamata, a beruházási változatok értékelésére és rangsorolására alkalmazott módszerek, a létesítménygazdálkodási tevékenységek outsourcingja stb. A szélesebb témakört lefedő kérdések közül jelen tanulmány a következőkre tér ki:

- Mennyi időt vesz igénybe a létesítmény-beruházások gazdasági döntés-előkészítése?
- Rendszerint a vállalat mely munkatársait vonják be a döntés-előkészítés folyamatába?
- Szokták-e a beruházási változatok gazdaságosságát értékelni és a gazdaságosnak minősülő beruházási változatokat rangsorolni a vállalatoknál?

2. A KORÁBBI KUTATÁSI EREDMÉNYEK RÖVID ISMERTETÉSE

A tágan értelmezett döntés nem csupán a lehetséges változatok közötti választást jelenti, hanem magában foglalja a döntés-előkészítés folyamatát is. Ez a folyamat számos tényezőtől függ, mint például a vállalat jellege, helyzete, a döntéshozók hozzáállása. (Fodor, 2017. p. 21.) Tekintve, hogy a létesítmények hosszú időn keresztül hatással vannak a vállalati gazdálkodásra, jelentős tőkelekötéssel járnak és fenntartásuk, üzemeltetésük jelentős költségekkel jár, a létesítmény-beruházások döntés-előkészítése komoly körültekintést igényel a vállalati döntéshozók részéről, emellett bonyolult, összetett folyamatról van szó.

Barta (1986) már könyve előszavában felhívja a figyelmet arra, hogy a döntés-előkészítés időben és térben folyik. Vargha szerint a beruházás (költségben mért) nagyságával „– sztochasztikusan – egyirányú kapcsolatban van a döntés bonyolultsága, a tervezés, előkészítés munka- és időszükséglete” (Vargha, 2001. p. 128.). A folyamat összetett, bonyolult jellegéből adódik a feltételezés, miszerint egy nagy volumenűnek minősülő beruházás megfelelő szakmai színvonalon történő előkészítése hetekig, hónapokig elhúzódó tevékenység-sorozat.

A folyamat időszükségletét az is növeli, hogy a gazdasági döntés-előkészítéshez tartozó feladatok nagy része egymásra épül, így nem lehetséges azokat egymással párhuzamosan végezni. A létesítmény-beruházások döntés-előkészítése során célszerű az alternatívákban, változatokban való gondolkodás, ami megnöveli a döntéshez szükséges információ-mennyiséget, erre visszavezethetően valószínűleg tovább tart az információk összegyűjtése, rendszerezése és szelektálása, ami szintén a döntés-előkészítés időszükségletének növekedését eredményezheti. Külföldi tulajdonú cégeknél gyakran az anyavállalat szakembereit is be kell vonni a döntés-előkészítés folyamatába. Ez feltételezhetően hosszabb előkészítési időt jelent a külföldi tulajdonosú vállalatok esetében.

A kisvállalatok gyakran nem rendelkeznek olyan felkészült szakembergárdával, mint nagyobb társaik, ezért nagy valószínűséggel leegyszerűsítik a folyamatot, mely kétféle módon lehetséges: vagy kihagyják a folyamat egy-egy szakaszát, vagy nem olyan részletességgel végzik el a tevékenységeket, mint a nagyvállalatok. Ezt a feltételezést egy új-zélandi kutatás is alátámasztja, melynek eredményei azt sugallják, hogy a beruházás-gazdaságossági számításokat jelentős mértékben leegyszerűsítik az ottani kisebb cégek. A Vos és Vos (2000)

kutatópáros 1999-ben Új-Zélandon végzett kutatást a kisvállalatok beruházási döntéseinek megismerése céljából. A válaszadó cégek 41 százalékánál a vezetők mindig, 26 százalékánál általában „csak” a megérzéseikre hagyatkozva döntenek arról, hogy egy beruházást érdemes-e megvalósítani vagy sem. A számításokhoz szükséges kalkulatív kamatláb meghatározása szintén hasonló „módszerrel” történik a válaszadók 42 százalékánál. A döntés-előkészítés egyes tevékenységeinek leegyszerűsítése felvetette azon kérdés vizsgálatát, hogy a kisvállalatoknál kevesebb időt vesz-e igénybe a beruházási döntések előkészítése. Mindemellett a kisvállalatoknál a kisebb időszükséglethez az is hozzájárul, hogy rendszerint alacsonyabb tőkeigényű beruházásokat valósítanak meg, illetőleg a különböző gazdálkodási összefüggéseik kevésbé bonyolultak, mint a nagyvállalatok esetében.

A kisvállalatok vezetői, akik gyakran egy személyben tulajdonosai is vállalkozásuknak, képesek arra, hogy teljes egészében átlássák és irányítsák a vállalati folyamatokat. Ebben a vállalati körben gyakori, hogy a beruházások (beleértve a létesítmény-beruházásokat is) döntés-előkészítését is a vezető maga végzi el. Ezzel szemben a nagyvállalatok vezetői már nem képesek a teljes gazdálkodási folyamatot részleteiben is átlátni, ezért nagy valószínűséggel több szakterület képviselőjét (pl. a pénzügyes munkatársat, a termelési osztály vezetőjét stb.) is bevonják a beruházási döntések előkészítésébe.

A hazai feldolgozóipari vállalatok beruházásainak döntés-előkészítésére és az alkalmazott beruházás-gazdaságossági módszerekre irányuló 2012-es felmérés szerint a cégek 39 százalékánál kevesebb mint három főt, 36 százalékánál négy-öt főt, egynegyedénél hat vagy annál több munkatársat vonnak be a döntés-előkészítésbe és a bevont munkatársak száma összefüggést mutat a vállalati mérettel. A vállalati méret növekedésével egyidejűleg nő a döntés-előkészítésben részt vevő munkatársak száma. A vállalat felsőbb szintű vezetőit minden válaszadó cégnél bevonják a döntés-előkészítés folyamatába. Az adott vállalati egység (üzem, divízió) vezetője szintén sok vállalatnál (a megkérdezett cégek kétharmadánál), a pénzügyes munkatárs a vállalatok 42 százalékánál vesz részt a folyamatban. Külső tanácsadót vagy szakértőt a cégek viszonylag alacsony arányánál, mintegy egynegyedénél vonnak be a projektek döntés-előkészítésébe. (Szűcsné Markovics, 2016)

A korábban hivatkozott Vos és Vos (2000) által készített felmérés mellett több nemzetközi és egy hazai kutatás is érintette azt a kérdést, hogy a vállalatok szoktak-e beruházás-gazdaságossági számításokat végezni. (A hivatkozott kutatások általánosságban a beruházásokra és nem konkrétan a létesítmény-beruházásokra vonatkoznak.) Sangster (1996) tanulmánya szerint a skót vállalatok 8%-ánál nem szokták a beruházások gazdaságosságát értékelni. Némileg ellentmondó eredményre jutott ugyanebben az évben Pike (1996) a brit vállalatokat vizsgálva, mely szerint a válaszadó cégek mindegyikénél értékelik a projektek gazdaságosságát. Osemy (2002) az egyiptomi vállalatok körében készített ebben a témában felmérést, mely szerint a cégek 7%-ánál nem szoktak beruházás-gazdaságossági számításokat végezni. Andor és társai (2011) 10 közép-kelet-európai ország (Bulgária, Csehország, Horvátország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Magyarország, Románia, Szlovákia, Szlovénia) négyszáz, legalább 25 főt foglalkoztató vállalata körében végzett telefonos megkérdezést. Egy szélesebb témakört lefedő kutatás keretében – többek között – vizsgálták azt, hogy alkalmaznak-e a cégeknél valamilyen beruházás-gazdaságossági számítási módszert. A kutatásuk azt az eredményt hozta, hogy a válaszadó cégek 17%-ánál nem végzik el előzetesen a projektek gazdaságosságának értékelését. Egy hazánkban készített 2012-es felmérés szerint a hazai feldolgozóipari vállalatok magas arányánál, 34%-ánál nem szoktak beruházás-gazdaságossági vizsgálatokat végezni. (Szűcsné Markovics, 2013) Wnuk-Pel és társai (2015) Lengyelországban és Thaiföldön folytattak kutatásokat a témában. 2015-ben megjelent tanulmányuk szerint a lengyel cégeknek 4,7%-a, a thai vállalatoknak pedig 44,5%-a soha nem értékeli a projektek gazdaságosságát. Andrés és társai (2015) a spanyol vállalatok

körében vizsgálták ezt a kérdés és arra az eredményre jutottak, hogy a cégek 4%-ánál rendszerint nem foglalkoznak a beruházások gazdaságosságának értékelésével.

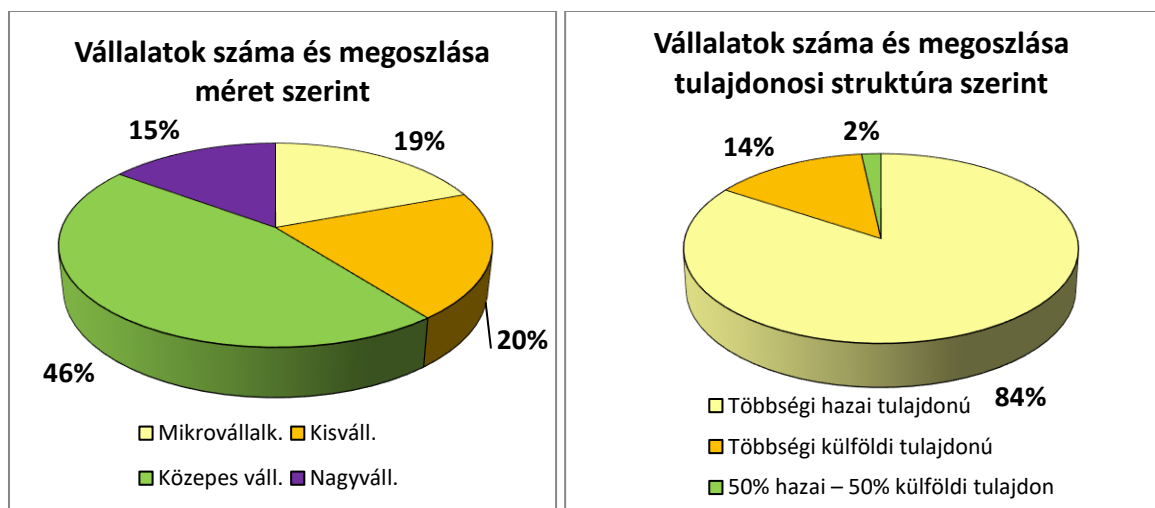
Noha külföldön számos empirikus felmérést végeztek arra vonatkozóan, hogy a vállalati döntéshozók milyen beruházás-gazdaságossági számításokat részesítenek előnyben a döntés-előkészítés során, ezek – kivétel nélkül – a projektek gazdaságosságának minősítésére alkalmazott mutatókat vizsgálták, egyetlen tanulmányban sem találtam arra vonatkozó utalást, hogy a projektek rangsorolására milyen mutatókat használnak a vállalati vezetők. A korábban hivatkozott 2012-es hazai felmérés kitért a rangsorképzésre alkalmazott mutatószámok vizsgálatára is, mely szerint a válaszadók magas aránya, 38%-a nem szokta a gazdaságosnak minősülő változatokat rangsorolni.

3. A KUTATÁS MÓDSZERTANA

2016-ban a hazai feldolgozóipari vállalatok körében végzett kérdőíves felmérés segítségével vizsgáltam a létesítménygazdálkodás egyes kérdéseit. A nyolccoldalas kérdőív a következő témaköröket érintette:

- A vállalatra vonatkozó általános információk: 7 kérdés;
- A vállalati létesítményekre vonatkozó információk: 4 kérdés;
- A létesítmény-beruházásokra, azok döntés-előkészítésére és elemzésére vonatkozó információk: 10 kérdés;
- A létesítmények üzemeltetésére vonatkozó információk: 3 kérdés;
- A létesítménygazdálkodás gyakorlati megvalósítására vonatkozó információk: 4 kérdés.

A kérdőívet 114 vállalat töltötte ki értékelhető formában. A kérdőívet kitöltő vállalatok 19%-a mikrovállalkozás, 20%-a kisvállalat, 46%-a közepes vállalat, 15%-a nagyvállalat volt. Tulajdonosi struktúra szerint a kitöltő cégek 84%-a többségi hazai, 14%-a többségi külföldi tulajdonban volt, 2%-ánál pedig éppen 50-50% volt a hazai és a külföldi tulajdon aránya. (A minta vállalati méret és tulajdonosi struktúra szerinti összetételét az 1. ábra szemlélteti.)



1. ábra: A kérdőívet kitöltő cégek vállalati méret és tulajdonosi struktúra szerinti összetétele
 Forrás: A kitöltött kérdőívek alapján saját szerkesztés

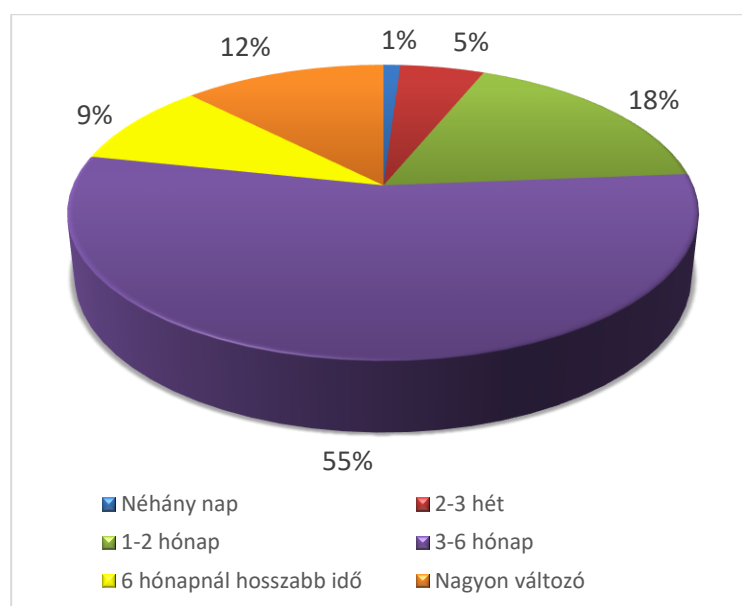
A kitöltött kérdőívekben szereplő adatokat az Excel táblázatkezelő programban összesítettem és az SPSS statisztikai elemzésekre szolgáló programcsomagot felhasználva elemeztem. Vizsgálataim során egyrészt egyszerű leíró statisztikai módszereket, például megoszlási viszonyszámokat, csoportátlagokat stb. alkalmaztam, másrészt összehasonlító

statisztikai elemzéseket végeztem (korrelációs együttható, khi-négyzet mutató, keresztábra-elemzés, diszkriminanciaelemzés, varianciaanalízis).

4. A LÉTESÍTMÉNY-BERUHÁZÁSOK DÖNTÉS-ELŐKÉSZÍTÉSÉNEK GYAKORLATI KÉRDÉSEI A 2016-OS FELMÉRÉS EREDMÉNYEI ALAPJÁN

4.1. A létesítmény-beruházások döntés-előkészítésének időszükséglete

A kérdőíves felmérés igazolta azt a feltételezést, mely szerint a létesítmény-beruházások döntés-előkészítése egy több hónapig elhúzódó folyamat, ugyanis a vizsgált vállalatok 55%-ánál 3-6 hónapot, 18%-ánál pedig 1-2 hónapot vesz igénybe a létesítményekkel kapcsolatos beruházási döntések előkészítése. Emellett 9% felett van azon cégeknek az aránya, amelyeknél több mint fél évet vesz igénybe ez a folyamat. A vállalatoknak csupán 5%-a válaszolta azt, hogy 2-3 hét alatt megtörténik az ilyen jellegű döntések előkészítése. 1% alatt van azoknak a cégeknek az aránya, amelyeknél néhány napot vesz igénybe a döntés-előkészítése. Ugyanakkor a vállalatok 12%-ánál nagyon változó, hogy mennyi időt fordítanak a létesítmény-beruházások döntés-előkészítésére. (2. ábra)



2. ábra: A létesítmény-beruházások döntés-előkészítésének időszükséglete

Forrás: A kitöltött kérdőívek alapján saját szerkesztés

Kiinduló feltételezésem az volt, hogy a létesítmény-beruházások döntés-előkészítésére fordított időt befolyásolja a vállalat mérete és tulajdonosi szerkezete is. Az elvégzett elemzések azt az eredményt hozták, hogy a mikrovállalkozásoknál rendszerint 1-2 hónapig tart a döntés-előkészítés, bár meg kell jegyezni, hogy három másik válaszlehetőséget (3-6 hónap, 6 hónapnál hosszabb idő és nagyon változó) is meglehetősen magas arányban (21%) jelöltek be a mikrovállalkozások vezetői. A kisvállalatok 35%-ánál 1-2 hónapot, 24%-ánál 3-6 hónapot vesz igénybe a döntés-előkészítés folyamata. A közepes és nagyvállalatok többségénél (73%-ánál, illetve 56%-ánál) 3-6 hónapig készítik elő a létesítmény-beruházásokkal kapcsolatos döntéseket. (A válaszok megoszlását az 1. táblázat szemlélteti.)

A vállalati méret és a döntés-előkészítés időszükséglete közötti kapcsolat elemzése céljából kiszámítottam a Pearson-féle khi-négyzet mutatót, melynek értéke az általánosan

elfogadott 5%-os szignifikancia-szint alatt volt (2,3%), ami arra enged következtetni, hogy van kapcsolat a két változó között. A Cramer's V mutató értéke 0,307 lett, ami azt jelenti, hogy közepes erősségű kapcsolat van a vállalati méret és a döntés-előkészítés időszükséglete között.

1. táblázat: A létesítmény-beruházások döntés-előkészítésének időszükséglete vállalati méret és tulajdonosi struktúra szerint

| A döntés-előkészítés időszükséglete | Vállalati méret | | | | Tulajdonosi arány | | |
|-------------------------------------|-----------------|----------|---------------|-----------|-------------------|-------------------|--------------------------|
| | Mikro-vállalk. | Kisváll. | Közepes váll. | Nagyváll. | Többségi hazai | Többségi külföldi | 50% hazai - 50% külföldi |
| Néhány nap | 0% | 0% | 2% | 0% | 1% | 0% | 0% |
| 2-3 hét | 7% | 12% | 2% | 6% | 5% | 7% | 0% |
| 1-2 hónap | 29% | 35% | 8% | 17% | 17% | 13% | 50% |
| 3-6 hónap | 21% | 24% | 73% | 56% | 57% | 47% | 0% |
| 6 hónapnál hosszabb idő | 21% | 18% | 6% | 0% | 10% | 7% | 0% |
| Nagyon változó | 21% | 12% | 8% | 22% | 10% | 27% | 50% |

Forrás: A kitöltött kérdőívek alapján saját szerkesztés

Tulajdonosi arány szerint megvizsgálva a döntés-előkészítés időszükségletét megállapítható, hogy nincs szignifikáns eltérés a létesítmény-beruházások döntés-előkészítésének időtartamában. Noha aránybeli eltolódások vannak a válaszok között, mind a többségi külföldi, mind a többségi hazai tulajdonban lévő vállalatok esetében rendszerint 3-6 hónapot töltenek a cégek a döntés-előkészítéssel. A kérdőívet kitöltő vállalatok között csupán két olyan volt, ahol éppen megegyezett a külföldi és a hazai tulajdon aránya. Közülük az egyiknél 1-2 hónapig tart a döntések előkészítése, a másiknál pedig nagyon változó ennek időtartama. (A válaszok megoszlását szintén az 1. táblázat szemlélteti.)

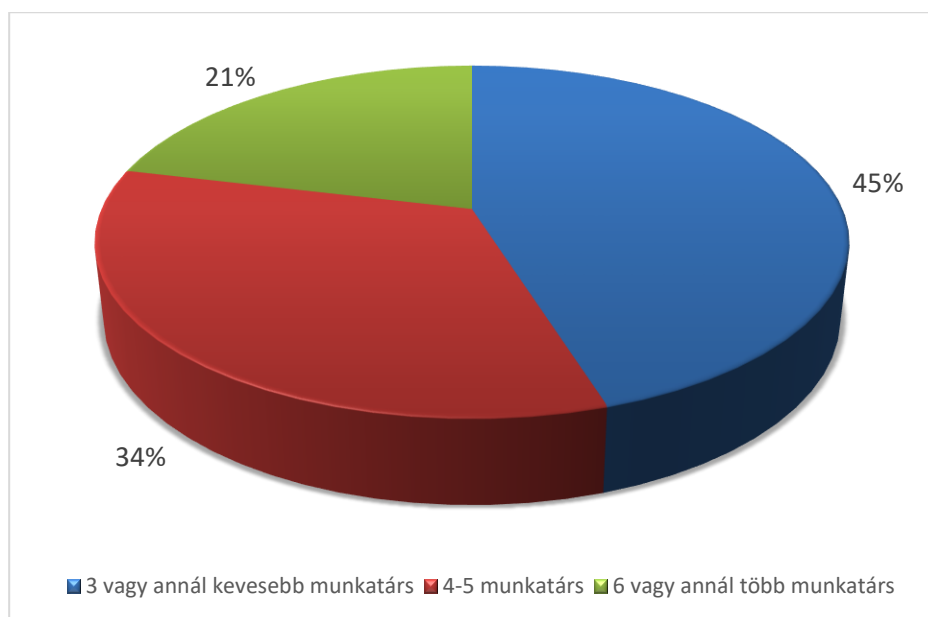
A kérdésre adott válaszok tulajdonosi struktúra szerinti megoszlásából is lehetett látni, hogy nincs vagy csak gyenge kapcsolat van a döntés-előkészítés időszükséglete és a tulajdonosi szerkezet között; ezt a feltételezést az elvégzett kereszttábla-elemzés is megerősítette. A Pearson-féle khi-négyszet mutató értéke jócskán meghaladta az elvárható 5%-os szignifikancia-szintet, jelezve, hogy nincs kapcsolat a vizsgált ismérvek között. A Cramer's V mutató értéke 0,205 lett, mely gyenge kapcsolatra utal.

4.2. A létesítmény-beruházások döntés-előkészítésébe bevont munkatársak

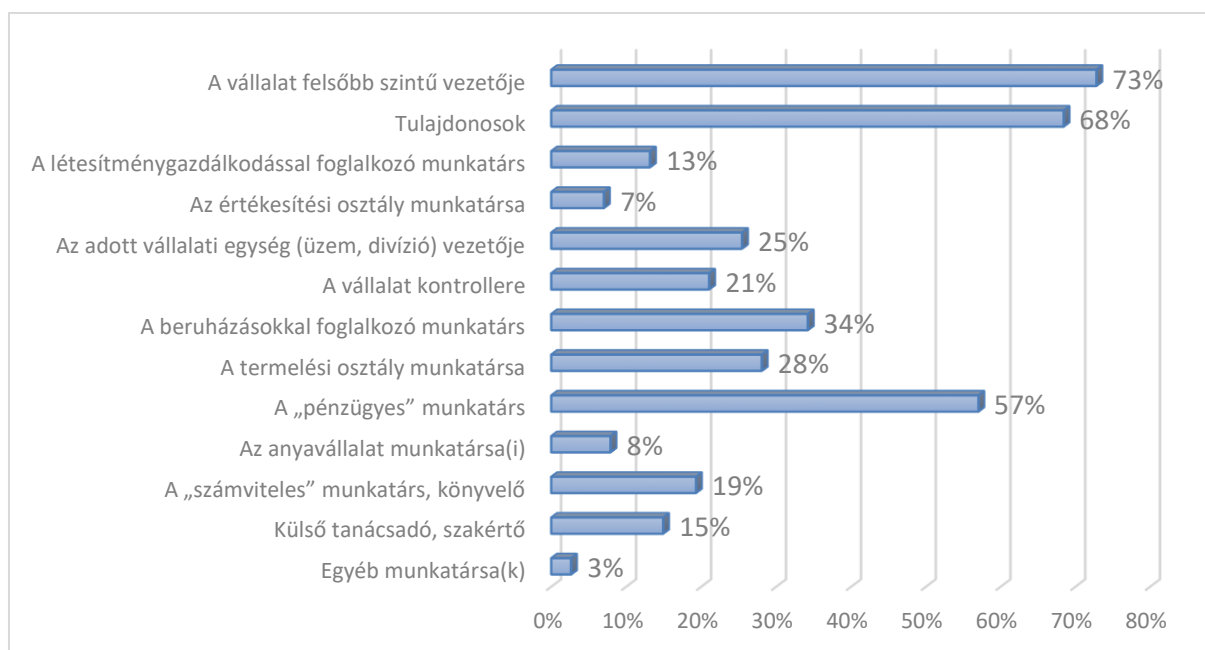
A válaszadó cégek magas arányánál, mintegy 45%-ánál maximum három fő végzi a döntés-előkészítést, egyharmadánál 4-5 munkatárs, egyötödénél pedig legalább hat fő vesz részt a döntés-előkészítés folyamatában. (3. ábra) A cégek döntő többségénél, 73%-ánál a vállalat felsőbb szintű vezetői általában részt vesznek a létesítmény-beruházások döntés-előkészítésében, 68%-ánál a tulajdonosok is bekapcsolódnak a folyamatba. A válaszadó cégek 57%-ánál a pénzügyes munkatársat, 34%-ánál a beruházásokkal foglalkozó kollégát is bevonják a döntés-előkészítésbe. A vállalatok meglehetősen alacsony arányánál, mintegy 15%-ánál veszik csak igénybe a külső tanácsadók, szakértők segítségét a létesítmény-beruházásokkal kapcsolatos döntések előkészítése során. (4. ábra)

Kiinduló feltételezésem (mely szerint a nagyobb vállalatok döntéshozói több szakterület képviselőjét is bevonják a beruházási döntések előkészítésébe) igazolása érdekében a válaszok elemzését vállalati méret szerinti bontásban is elvégeztem. A mikrovállalkozások 41%-ánál 4-5 fő, 36%-ánál pedig 3 vagy annál kevesebb fő végzi a létesítmény-beruházások döntés-előkészítését. A kisvállalatok közel felénél (48%-ánál) legalább 6 munkatárs, 39%-ánál viszont maximum három kolléga készíti elő a döntéseket. Némiképp meglepő az az eredmény, hogy a közepes vállalatok valamivel több mint felénél (51%-ánál) csak 3 fős döntés-előkészítő csoport van. A nagyvállalatok esetében is inkább a kisebb létszámú döntés-

előkészítői teamek a jellemzőek: egyaránt 44-44% volt azon nagyvállalatok aránya, amelyeknél maximum három munkatárs, illetve 4-5 kolléga készíti elő a létesítmény-beruházásokhoz kapcsolódó döntéseket. (A válaszok megoszlását a 2. táblázat mutatja be részletesen.)



3. ábra: A létesítmény-beruházások döntés-előkészítésébe bevont munkatársak száma
Forrás: A kitöltött kérdőívek alapján saját szerkesztés



4. ábra: A létesítmény-beruházások döntés-előkészítésébe bevont munkatársak
Forrás: A kitöltött kérdőívek alapján saját szerkesztés

A vállalati méret és a döntés-előkészítést végzők száma közötti kapcsolat feltárása érdekében keresztábrák-elemzést végeztem. A Pearson-féle khi-négyzet mutató értéke 2,5% lett, mely az általánosan elfogadható 5%-os érték alatt van; ez arra utal, hogy van kapcsolat a vállalat mérete és a döntés-előkészítésbe bevont munkatársak száma között. A Cramer's V mutató értéke (0,252) ugyanakkor csak gyenge kapcsolatot jelzett a vizsgált ismérvek között (ez a válaszok százalékos megoszlásából is valószínűsíthető volt).

2. táblázat: A létesítmény-beruházások döntés-előkészítésébe bevont munkatársak száma vállalati méret és tulajdonosi struktúra szerint

| A döntés-előkészítésben résztvevők száma | Vállalati méret | | | | Tulajdonosi arány | | |
|--|-----------------|----------|---------------|-----------|-------------------|-------------------|--------------------------|
| | Mikro-vállalk. | Kisváll. | Közepes váll. | Nagyváll. | Többségi hazai | Többségi külföldi | 50% hazai - 50% külföldi |
| 3 vagy annál kevesebb munkatárs | 36% | 39% | 51% | 44% | 42% | 56% | 100% |
| 4-5 munkatárs | 41% | 13% | 35% | 44% | 34% | 31% | 0% |
| 6 vagy annál több munkatárs | 23% | 48% | 14% | 11% | 24% | 13% | 0% |

Forrás: A kitöltött kérdőívek alapján saját szerkesztés

Másik feltételezésem az volt, hogy a többségi külföldi tulajdonban lévő vállalatok esetében az anyavállalat munkatársait is be kell vonni a döntés-előkészítésbe, ezért a többségi külföldi tulajdonban lévő cégeknél több fő vesz részt a döntés-előkészítés folyamatában, mint a többségi hazai tulajdonban lévő vállalatok esetében. A válaszok megoszlása ugyan mutatott némi elitrést a többségi hazai, illetve többségi külföldi tulajdonban lévő cégek gyakorlata között, de ez nem tekinthető szignifikánsnak. A többségi hazai tulajdonban lévő vállalatok 42%-ánál 3 vagy annál kevesebb munkatárs, 34%-ánál 4-5 fő készíti elő a döntéseket. A többségi külföldi tulajdonosú cégek esetében rendre 56% és 31% ez az arány. A két fele-fele részben hazai és külföldi tulajdonban lévő vállalat azonos választ adott erre a kérdésre: mindkét cégnél 3 fő vagy annál kevesebb munkatárs vesz részt a döntés-előkészítés folyamatában. (A válaszok megoszlását szintén a 2. táblázat foglalja össze.)

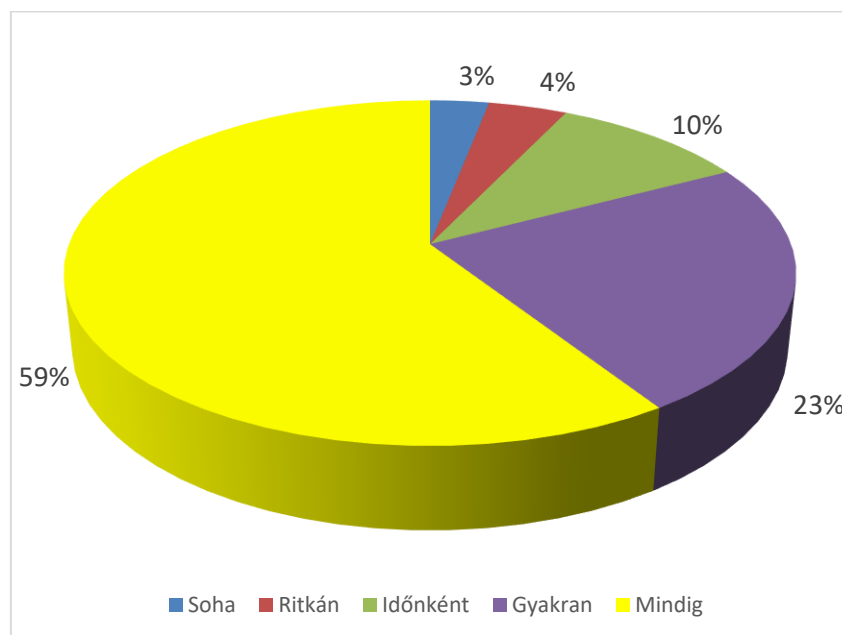
A válaszok megoszlásából már következtetni lehetett arra, hogy csak gyenge kapcsolat van a tulajdonosi szerkezet és a döntés-előkészítésben résztvevők létszáma között. Az elvégzett keresztábra-elemzés megerősítette ezt a feltételezést, ugyanis a khi-négyzet mutató értéke jelentős mértékben meghaladta az 5%-os szignifikancia-szintet. A Cramer's V mutató értéke 0,133 lett, ami nagyon gyenge kapcsolatra utal a vizsgált ismérvek között.

4.3. A létesítmény-beruházások gazdaságosságának értékelése

A kérdőíves felmérés eredményei szerint a vizsgált vállalatok magas arányánál, 59%-ánál mindig, 23%-ánál gyakran elvégzik a beruházási változatok gazdaságosságának értékelését. A korábbi hazai kutatási eredmények tükrében mindenképp pozitívan értékelendő az, hogy a megkérdezett cégeknek csupán 3%-a válaszolta azt, hogy soha nem végeznek beruházás-gazdaságossági számításokat. Ez jóval kedvezőbb, mint a korábban hivatkozott, hazai kutatási eredményeket bemutató tanulmányokban szereplő 17%-os, illetőleg 34%-os arány. (A válaszok megoszlását az 5. ábra szemlélteti.)

Ahogy arra számítani lehetett, vállalati méret szerint jelentős eltérés figyelhető meg a létesítmény-beruházások értékelésében. Csak a mikrovállalkozások és a kisvállalatok között vannak olyanok, amelyeknél teljesen elmarad a beruházás-gazdaságossági elemzés. A mikrovállalkozások viszonylag magas arányánál, 43%-ánál mindig, 21%-ánál gyakran elemzik a beruházások gazdaságosságát. A kisvállalatok esetében már nem ennyire kedvezőek ezek az arányok, mert a válaszadó kisvállalatoknak csupán 22%-ánál vizsgálják minden esetben, és 28%-ánál elemzik gyakran a szoba jöhető projektek gazdaságosságát. A kisvállalatok egyharmadánál csak időnként végeznek beruházás-gazdaságossági számításokat. A közepes méretű cégek kétharmadánál mindig, 29%-ánál gyakran elvégzik a beruházás-

gazdaságossági elemzéseket. A nagyvállalatoknál rendre 83% és 6% ez az arány. (A válaszok megoszlását a 3. táblázat részletezi.)



5. ábra: A vizsgált vállalatok megoszlása aszerint, hogy értékelik-e a létesítmény-beruházások gazdaságosságát

Forrás: A kitöltött kérdőívek alapján saját szerkesztés

A vállalati méret és a létesítmény-beruházási projektek értékelése közötti kapcsolat feltárása érdekében szintén keresztábla-elemzést végeztem. A Pearson-féle khi-négyzet mutató értéke egy nullához nagyon közel eső szám lett, ami a kapcsolat létezésére utal. A Cramer's V mutató értéke 0,353 lett, ami közepes erősségű kapcsolatot jelez a két változó között.

3. táblázat: A létesítmény-beruházások gazdaságosságának értékelése vállalati méret és tulajdonosi struktúra szerint

| A létesítmény-beruházások gazdaságossági értékelésének gyakorisága | Vállalati méret | | | | Tulajdonosi arány | | |
|--|-----------------|----------|---------------|-----------|-------------------|-------------------|--------------------------|
| | Mikro-vállalk. | Kisváll. | Közepes váll. | Nagyváll. | Többségi hazai | Többségi külföldi | 50% hazai - 50% külföldi |
| Soha | 14% | 6% | 0% | 0% | 4% | 0% | 0% |
| Ritkán | 0% | 11% | 4% | 0% | 5% | 0% | 0% |
| Időnként | 21% | 33% | 0% | 11% | 13% | 0% | 0% |
| Gyakran | 21% | 28% | 29% | 6% | 24% | 13% | 50% |
| Mindig | 43% | 22% | 67% | 83% | 54% | 87% | 50% |

Forrás: A kitöltött kérdőívek alapján saját szerkesztés

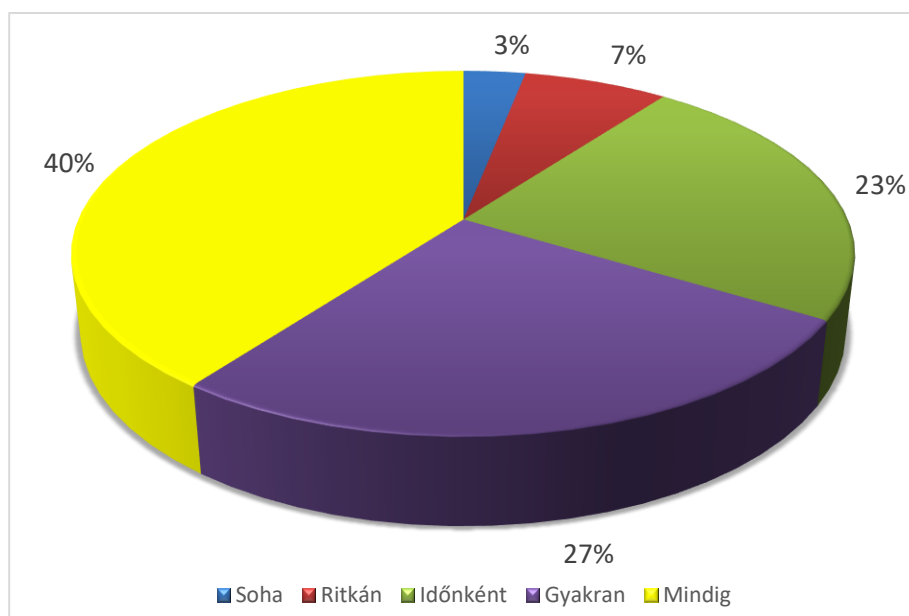
Tulajdonosi struktúra szerinti bontásban elemezve a kérdésre adott válaszokat, megállapítható, hogy az arányokban észrevehető jelentős eltérések ellenére tulajdonosi struktúrától függetlenül mindig vagy gyakran értékelik a válaszadó feldolgozóipari cégeknél a létesítmény-beruházások gazdaságosságát. A többségi hazai tulajdonban lévő vállalatok 54%-ánál mindig, 24%-ánál gyakran elvégzik a projektek gazdaságosságának elemzését. A többségi külföldi tulajdonban lévő cégeknél még kedvezőbbek az arányok, 87% és 13%. A két fele-fele részben hazai és külföldi tulajdonosú vállalat esetében az egyiknél mindig, a

másiknál gyakran elemzik a beruházási változatok gazdaságosságát. Mindenképp érdekes, hogy csak a többségi hazai tulajdonban lévő cégek között akadnak olyanok, amelyeknél soha (4%), ritkán (5%) vagy csak időnként (13%) végeznek beruházás-gazdaságossági számításokat. (A válaszok megoszlását szintén a 3. táblázat tartalmazza részletesen.)

A tulajdonosi struktúra és a projektek értékelése közötti kapcsolat feltárása érdekében ebben az esetben is elvégeztem a kereszttábla-elemzést. A Pearson-féle khi-négyzet mutató értéke igen magas lett, ami azt jelzi, hogy nincs kapcsolat az ismérvek között. A Cramer's V mutató alacsony értéke (0,193) gyenge kapcsolatot mutat.

4.4. A létesítmény-beruházások rangsorolása

Több szóba jöhető projekt esetén a gazdaságossági elemzést a beruházási változatok rangsorolása követi. A kérdőíves felmérés eredményei szerint a válaszadó cégek 40%-ánál mindig, 27%-ánál gyakran rangsorolják a projekteket. Meglehetősen alacsony, 3% azon cégeknek az aránya, amelyek nem végzik el a rangsorképzést. (6. ábra)



6. ábra: A vizsgált vállalatok megoszlása aszerint, hogy rangsorolják-e az előzetesen gazdaságosnak minősített létesítmény-beruházásokat

Forrás: A kitöltött kérdőívek alapján saját szerkesztés

Vállalati méret szerint összehasonlítva a kérdésre adott válaszokat, szignifikáns eltérések figyelhetők meg a vállalatok gyakorlata között. A mikrovállalkozások körében igen magas azoknak a vállalatoknak az aránya (21%), amelyek soha nem rangsorolják a beruházási változatokat. A kisvállalatok esetében 6%-ot tesz ki ez az arány. A közepes és nagyvállalatok között nem volt olyan, amely azt válaszolta volna, hogy soha nem rangsorolja a projekteket. A mikrovállalkozásoknak csupán egyötöde végzi el a rangsorolást mindig és 36%-a gyakran. A kisvállalatoknál rendre 17% és 33% ez az arány. A közepes méretű cégek jelentős hányadánál, 45%-ánál mindig, 27%-ánál gyakran rangsorolják a gazdaságos projekteket. A nagyvállalatok esetében még kedvezőbbek az arányok: 61% mindig, 11% gyakran elvégzi a rangsorolást. (A válaszok megoszlását a 4. táblázat mutatja be részletesen.)

4. táblázat: A létesítmény-beruházások rangsorolása vállalati méret és tulajdonosi struktúra szerint

| A gazdaságos létesítmény-beruházások rangsorolásának gyakorisága | Vállalati méret | | | | Tulajdonosi arány | | |
|--|-----------------|----------|---------------|-----------|-------------------|-------------------|--------------------------|
| | Mikro-vállalk. | Kisváll. | Közepes váll. | Nagyváll. | Többségi hazai | Többségi külföldi | 50% hazai - 50% külföldi |
| Soha | 21% | 6% | 0% | 0% | 5% | 0% | 0% |
| Ritkán | 0% | 6% | 6% | 17% | 6% | 13% | 0% |
| Időnként | 21% | 39% | 22% | 11% | 27% | 7% | 0% |
| Gyakran | 36% | 33% | 27% | 11% | 28% | 13% | 50% |
| Mindig | 21% | 17% | 45% | 61% | 34% | 67% | 50% |

Forrás: A kitöltött kérdőívek alapján saját szerkesztés

A kereszttábla-elemzés alátámasztotta azt a feltételezést, hogy van kapcsolat a vállalati méret és a projektek rangsorolása között, a khi-négyzet mutató értéke ugyanis nagyon alacsony, 0,5% lett. A Cramer's V mutató 0,308-as értéke közepes erősségű kapcsolatra utal.

Tulajdonosi arány szerint elemezve a kérdésre adott válaszokat, megállapítható, hogy a többségi hazai tulajdonban lévő cégek kisebb hangsúlyt fektetnek a rangsorképzésre, mint a többségi külföldi tulajdonban lévő vállalatok. A többségi hazai tulajdonú cégek egyharmadánál végzik el mindig, 28%-ánál gyakran a rangsorképzést. A többségi külföldi tulajdonban lévő vállalatok esetében sokkal kedvezőbbek ezek az arányok: az ezen csoportba tartozó cégeknek a kétharmadánál mindig, 13%-ánál pedig gyakran rangsorolják a gazdaságos beruházási változatokat. A két fele-fele részben hazai és külföldi tulajdonossal rendelkező vállalat esetében az egyiknél mindig, a másiknál gyakran megtörténik a rangsorolás. (Az adatokat szintén a 4. táblázat szemlélteti.)

A tulajdonosi szerkezet és a projektek rangsorolása közötti kapcsolat kimutatása érdekében kiszámított Pearson-féle khi-négyzet mutató közel 30%-os értéke jóval meghaladja az elfogadható 5%-os értéket, így megállapítható, hogy nincs kapcsolat a két változó között. A Cramer's V mutató értéke 0,22 lett, ami gyenge kapcsolatot jelez a tulajdonosi struktúra és a rangsorképzés között.

5. ÖSSZEGZÉS

Minden vállalati vezetőnek időnként döntenie kell a vállalat jövőjét meghatározó beruházásokról, beleértve a létesítmény-beruházásokat is. A létesítményekkel kapcsolatos beruházási döntések évekre, évtizedekre meghatározhatják a vállalati gazdálkodás mozgásterét, ezért fontos, hogy kellő alapossággal, megfelelő módszerek helyes alkalmazásával készítsék elő ezeket a döntéseket.

Jelen tanulmány a létesítmény-beruházások döntés-előkészítésének néhány gyakorlati kérdését érintette, úgy mint a gazdasági döntés-előkészítésre fordított idő, az előkészítés folyamatába bevont munkatársak, illetőleg a beruházási változatok gazdaságosságának elemzése és a gazdaságosnak minősülő projektek rangsorolása. A cikk egy 2016-ban készített kérdőíves felmérés eredményeit felhasználva mutatja be a hazánkban működő feldolgozóipari vállalatok gyakorlatát az érintett kérdésekben. Az eredmények a következőkben foglalhatók össze:

1. A létesítmény-beruházások döntés-előkészítése egy több hónapig tartó folyamat. A vállalatok zöménél 3-6 hónapot vesz igénybe a létesítményekkel kapcsolatos beruházási döntések előkészítése, bár az előkészítésre szánt időt befolyásolja a vállalat mérete.
2. A döntés-előkészítést vállalati mérettől és tulajdonosi szerkezettől függetlenül inkább kisebb, maximum három fős, esetleg 4-5 fős döntés-előkészítő csoportok végzik. A vállalat felsőbb szintű vezetői és tulajdonosai mellett általában a pénzügyes munkatárs

és a beruházásokkal foglalkozó kolléga vesz részt a döntés-előkészítésben. Külső tanácsadók, szakértők bevonása nem jellemző.

3. A vállalatok döntő többségénél mindig vagy gyakran elemzik a létesítmény-beruházások gazdaságosságát és rangsorolják az előzetesen gazdaságosnak minősített projekteket, ugyanakkor a kisvállalatok és a nagyvállalatok gyakorlatában eltérés figyelhető meg. Mindenképp kedvezőnek ítéltető az az eredmény, hogy a vizsgált vállalatoknak csupán 3%-ánál nem történik meg a gazdaságossági vizsgálat és a rangsorképzés.

A fenti eredmények tükrében elmondható, hogy a feldolgozóipari cégek kellő alaposággal készítik elő a létesítmény-beruházási projekteket, mert több hónapot szánnak rá, több munkatársat is bevonnak a folyamatba, továbbá a döntés-előkészítés két nagyon fontos lépését, a beruházási változatok gazdaságossági elemzését és a gazdaságos változatok rangsorolását a legtöbb vállalatnál mindig vagy gyakran elvégzik.

IRODALOMJEGYZÉK

- Andor, Gy. – Mohanty, S. K. – Tóth, T. (2011): Capital Budgeting Practices: A Survey of Central and Eastern European Firms; 2011. január 11. <http://www.efmaefm.org/0EFMAMEETINGS/EFMA%20ANNUAL%20MEETINGS/2011-Braga/papers/0118.pdf> Letöltve: 2012. február
- Andrés P., Fuente G., San Martín P. (2015): Capital Budgeting Practices in Spain, *Business Research Quarterly*; 18. évf. (1. sz.) pp. 37-56.
- Barta, I. (1986): *A beruházások döntés-előkészítése*; Akadémiai Kiadó, Budapest
- Fodor, B. (2017): A beruházási döntés-előkészítés és döntéshozatal érdek-érdekeltségi összefüggései; In.: Torgyik J. (szerk.): *Válogatott tanulmányok a társadalomtudományok köréből*; IV. IRI Társadalomtudományi Konferencia; International Research Institute sro, Komárno, Slovakia
- Osemy, A. Z. Z. (2002): *The Role of Accounting Information Systems in Rationalising Investment Decisions in Manufacturing Companies in Egypt*; Business School, Hull University
- Pike, R. H. (1996): A Longitudinal Survey on Capital Budgeting Practices; *Journal of Business Finance & Accounting*, 23. évf. (1. sz.) pp. 79-92.
- Sangster, A. (1996): Capital Investment Appraisal Techniques: A Survey of Current Usage; *Journal of Business Finance & Accounting*, 20. évf. (3. sz.) pp. 307-333.
- Szűcsné Markovics, K. (2013): *A beruházások döntés-előkészítési folyamatának és módszereinek empirikus vizsgálata a hazai feldolgozóipari vállalatok körében*, PhD értekezés, Miskolci Egyetem
- Szűcsné Markovics, K. (2016): Kik készítik elő a beruházási döntéseket a magyar feldolgozóipari vállalatoknál? In.: Karlovitz J. T. (szerk.): *Társadalom, kulturális háttér, gazdaság*; IV. IRI Társadalomtudományi Konferencia; International Research Institute sro, Komárno, Slovakia
- Vargha, J. (2001): *Tartós tőkejavak a vállalati gazdálkodásban*; Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc
- Vos, A., Vos, E. (2000): Investment Decision Criteria In Small New Zealand Businesses; *Small Enterprise Research*, 8. évf. (1. sz.) pp. 44-55.
- Wnuk-Pel, T., Petchchedchoo P., Terdpaopong K. (2016): Determinants of capital budgeting methods use – comparative survey of companies practice in Poland and Thailand; http://www.dpu.ac.th/account/upload/content/files/ARTICLE_Tomasz%20Wnuk-Pel%2C%20Pattanant%20Petchchedchoo%2C%20Kanitsorn%20Terdpaopong.pdf; Letöltve: 2016. április